

ПРИСПОСОБЯВАНЕ НА АВТОРСКОТО ПРАВО И СРОДНИТЕ МУ ПРАВА КЪМ ЦИФРОВИЯ ЕДИНЕН ПАЗАР ЗА ЕВРОПА

Виолета Цакова*

Увод

Рамката на Европейския съюз (ЕС) в областта на авторското право и сродните му права има добра основа, установена с редица законодателни актове. Всеки от тях поотделно и всички те в единство дават ясни правила за уреждане на отношенията по създаването, управлението и използването на обекти, които се ползват от закрилата на творческите дейности и творческите резултати – поне до сега и поне за условията на аналоговата среда.

Развитието и масовото навлизане на цифровите технологии в творческите индустрии и бизнеса с творческо съдържание предостави нови способи и възможности за разпространение и за използване на филми, музика, книги и други защитени от авторското право и сродните му права интелектуални продукти. Появиха се нови участници на пазара на творческо съдържание, възникнаха нови бизнес модели за неговото реализиране, активизира се трансграничното му използване. Това наложи приспособяване на европейската рамка за авторското право и сродните му права към новите дигитални реалности.

Ясен сигнал за настройване на общия европейски пазар към цифровата среда беше даден с приетата през 2015 г. Стратегия за цифров единен пазар за Европа. Централно място в нея зае реформата в съществуващата европейска рамка на авторското право и сродните му права. Целево тя беше ориентирана най-вече към отстраняване на бариерите пред развитието на цифровия пазар на творческо съдържание, намаляване на различията в националните режими за закрила на авторските и сродните на тях права и осигуряване на по-широк онлайн достъп на гражданите на ЕС до защитено съдържание. В изпълнение на целевата ориентация на стратегията последва мащабна и много интензивна дейност на Европейската комисия по модернизиране на европейското законодателство в областта на авторското право и сродните му права. За целта Комисията избра подход на постепенния пре-

* Виолета Цакова е доктор, професор в катедра „Творчески индустрии и интелектуална собственост” на УНСС, e-mail: vtzakova@abv.bg

ход с последователни стъпки в реформата, осигурявани от политически и законодателни актове на Съюза.

Така очертаната сложна и силно динамична ситуация, провокира избора на обект на изследването – реформата в европейската рамка на авторското право и сродните му права в съответствие с изискванията на цифровата среда.

Целта на изследването е да се изведат основните решения от първите стъпки в приспособяването на европейското законодателство в областта на авторското право и сродните му права към цифровата среда, да се разкрие тяхната същност и да се анализира ролята им за изграждането и функционирането на европейския цифров пазар на творческо съдържание.

По-важните задачи на изследването, ориентирани към постигане на избраната цел, са:

- извеждане на основни положения в конструирането и развитието на системата за закрила на авторското право и сродните му права в ЕС;
- извеждане на целите и механизмите за реформиране на европейската рамка на авторското право и сродните му права;
- разкриване на основанията за предлаганите нови правила в закрилата на авторското право и сродните му права, на тяхната същност, приложимост и последици от действието им;
- разкриване на относимостта на новите регулации към националното законодателство в областта на авторското право и сродните му права, с налагащите се от тях промени.

В изследването са използвани основно нормативният подход и методът на нормативния анализ на законодателни актове на ЕС, които приспособяват европейската рамка на авторското право и сродните му права към цифровата среда.

Водещата идея на изследването е разкриването на същността, приложимостта и ефективността на нормативни актове на ЕС, които предлагат нови законодателни решения в закрилата на авторското право и сродните му права, с извеждането на по-важните проблеми и последици при тяхното прилагане.

Изследването се основава на предположението за постигането на по-висока ефективност на европейската регулаторна рамка и по-добра хармонизация на националните законодателства, благодарение на новите правила. То е ограничено до анализа на един приет регламент и една предложена и в процес на обсъждане директива, които имат важно значение за адаптирането на европейската рамка на авторското право и сродните му права към цифровата среда.

1. Характеристики на нормативната уредба на авторското право и сродните му права

В държавите от ЕС, вкл. и в България, уредбата на авторското право и на сродните му права е организирана на три равнища – международно, наднационално и национално. Международното се представя от правила в международни съглашения [1], с които страната се е обвързала. Исторически първо сред тях е Бернската конвенция [2] от 1886 г. След нея са приети и други международни актове [3], повечето от които се администрат от Световната организация за интелектуална собственост /СОИС/.

С приемането през 1961 г. на Римската конвенция [4], системата на авторското право е разширена и допълнена с т.нар. „права, сродни на авторските“ (или само „сродни права“) [5]. Признатите нови права получиха допълнителна уредба в самостоятелни международни актове [6].

Единството на авторското право и на сродните му права често се представя с понятието „художествена собственост“, което обединява двете групи права на интелектуална собственост върху художествено-творчески резултати, определяни в пазарните отношения като „творческо съдържание“.

Международните съглашения слагат единен световен ред в закрилата на широк кръг художествени произведения и обекти на сродни права. Установеният с тях режим е ясен, удобен и добре работещ в аналогова среда, в каквата единствено се създаваха и разпространяваха доскоро литературни, музикални, аудиовизуални, фотографски и други произведения, артистични изпълнения, аудио- и видеозаписи. Някои от основните положения в режима, установен на международно равнище, които гарантират собственото му развитие, са:

- отвореност на обектния обхват на системата за закрила, с възможност за включването в нея на нови обекти;
- динамичност на съдържателния обхват на собствеността върху закриляни обекти, с възможност за неговото разширяване;
- разумен баланс на принципи и изключения, гарантиращ интересите както на творците, така и на членовете на обществото при създаването и използването на закриляни обекти.

Наднационалното равнище на авторското право и сродните му права се формира от законодателството на ЕС, представено от регламенти и директиви. И двата законодателни акта имат задължителен характер за държавите членки, но тяхната задължителност се проявява по различен начин. Регламентите са задължителни в своята цялост. Те се използват като законодателен инструмент в случаите, когато регулирането изисква установяването на еднакви правила във всички държави от ЕС. Предвид деликатността на авторскоправната материя и спецификите на режимите в отделните държа-

ви, регламентите се използват сравнително по-рядко за регулиране на отношения в областта на авторското право и сродните му права. Директивите са актове, при които задължителността е по отношение постигането на задажените в тях цели, но при свобода на всяка държава членка да определи начините, механизмите и средствата за това. Като „по-мек” правен инструмент на Съюза, те са предпочитани при формирането на европейската рамка на авторското право и сродните му права. Всеки регламент определя датата на влизането му в сила за държавите – членки на ЕС, съответно всяка директива определя датата за нейното транспониране в националното законодателство.

Националното равнище в уредбата на авторското право и сродните му права се представя от закони и подзаконови нормативни актове, които отразяват правилата на международните договори и на европейското законодателство, но имат и някои специфики, обусловени от национални правни особености, традиции и практики.

Линиите и правилата на субординация в трипластовия йерархичен модел на авторското право и сродните му права са ясно определени с установеното предимство на международното и европейското право пред националното, в случаите на противоречие на правните норми и при неспазване на сроковете за влизане в действие.

2. Новите реалности

Днес светът се цифровизира. Цифровите технологии са в основата на всички иновативни структури в областта на икономиката, образованието, науката, културата и други сектори на стопанството. Интернет ежедневно преобразява начина на работа, живот, обучение, общуване и развлечение. Всичко това създава нови възможности за икономически растеж, за работни места, за научни изследвания, за иновации, за повишаване на конкурентоспособността, за разпространение на знания и др., които не се усвояват пълноценно в интерес на икономиката и гражданите на ЕС.

Сега в ЕС съществуват и функционират паралелно два пазара – физически (материален) и цифров. Физическият е изграждан с десетилетия, достатъчно е урегулиран и реално осигурява свобода на движението на хора, стоки, услуги и капитали. Не стоят така нещата при сравнително новия цифров пазар, който е изправен пред редица бариери, задържащи неговото развитие. Голяма част от тях произтичат от съществуващия модел на закрила на авторското право и сродните му права, създаден за работа в аналогова среда, но недостатъчно ефективен за условията на цифровата.

Цифровите технологии осигуриха нови начини за създаване и използване на творческо съдържание, а интернет се превърна в основен канал за него-

вото разпространение. Появиха се нови икономически участници на пазара на творческо съдържание, установиха се нови бизнес модели. Съществуващата европейска рамка на авторското право и сродните му права се оказва непригодна към настъпилите промени, несъответстваща на новите реалности и неефективна като регулатор. Ясно се очерта спешната необходимост от нейното модернизирание в полза на всички заинтересовани страни.

3. В отговор на предизвикателствата

Отчитайки новите реалности и възможности, Европейската комисия изведе необходимостта от създаването на цифров единен пазар и обяви неговото изграждане като един от основните си приоритети. В изпълнение на тези политически намерения, на 06.05.2015 г. беше приета „Стратегия за цифров единен пазар за Европа”. Стратегията се основава на концепцията за общ европейски пазар и се основава на три стълба, които представят и основните направления на очакваните резултати от нейното реализиране:

- по-добър достъп на потребителите и бизнеса до онлайн стоки и услуги в Европа;
- създаване на подходящи условия за успешното развитие на цифрови мрежи и услуги;
- максимизиране на потенциала за растеж на европейската цифрова икономика.

Очакваните ефекти от функционирането на цифровия единен пазар (ЦЕП) са многопосочни и се изразяват в годишен прираст от €415 млрд. за икономиката на ЕС, стотици хиляди нови работни места, по-конкурентоспособна икономика, създаване на единен пазар на цифрово съдържание, по-добри възможности за избор и по-добър достъп до предлагани онлайн стоки и услуги, по-голяма свобода за разпространение на знания и др.

За реализирането на стратегията за цифровия единен пазар се изготви пътна карта с 16 ключови действия и се създаде инструмент за измерване на напредъка, наречен „Индекс за навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото” [7].

Централна част в Стратегията за цифров единен пазар и в пътната карта за неговото изграждане е реформата на европейската рамка за авторското право и сродните му права. Необходимостта от такава реформа беше заложена още в Стратегия „Европа 2020”, която въведе „Програма в областта на цифровите технологии за Европа” като една от нейните седем водещи инициативи. Впоследствие тя беше обявена в политическите насоки на Комисията (комисията „Юнкер”) при встъпването ѝ в мандат, беше акцентирана в Стратегията за ЦЕП и конкретизирана в политически решения с инструменти за действие, по-важните от които са:

- на 09.12.2015 г. Европейската комисия излезе със съобщението „Към една модерна и по-европейска рамка за авторското право” и с предложение за Регламент за трансграничната преносимост на услуги за онлайн съдържание;
- на 14.09.2016 г. Европейската комисия излезе със съобщението „Насърчаване на справедлива, ефективна и конкурентоспособна икономика, основана на авторското право в цифровия единен пазар” и с предложения за два нови регламента и за две нови директиви, едната от които под името „Директива относно авторското право в цифровия единен пазар”.

Целта на реформирането на европейската рамка за авторското право е комплексна и е насочена към:

- осигуряването на широка достъпност до творческо съдържание в целия ЕС;
- гарантиране на високо равнище на закрила на авторското право и сродните му права;
- осигуряване на баланс с други цели на публичните политики в образованието, научните изследвания и иновациите.

Самата реформа е ориентирана към решаването на идентифицирани проблеми при създаване и използване на творческо съдържание в цифрова среда, сред които:

- пречки пред трансграничния достъп до услуги, предоставящи онлайн съдържание, защитено от авторското право и сродните му права;
- бариери пред трансграничната мобилност на закупени услуги за онлайн достъп до съдържание по причини, свързани с териториалния характер на авторското право и сродните му права;
- ограничения при извличането на информация от текст и данни поради различия в третирането на тези действия в националните авторскоправни закони;
- недостатъчно равнище на хармонизация на правилата на ЕС за ограниченията и изключенията в авторското право и сродните му права за целите на образованието, научните изследвания и опазването на културното наследство;
- недостатъчна достъпност до европейски произведения, особено до аудиовизуални, вкл. поради трудната им откриваемост и езикови бариери;
- големи мащаби на незаконно онлайн използване на творческо съдържание;
- отсъствие на механизми за гарантиране на справедливо възнаграждение на творците при онлайн използване на техните творби;

- неяснота, съответно несигурност за: характера на действията, извършвани от интернет платформите; за същността и съдържанието на някои понятия в авторското право, като напр. „публично разгласяване” и др.

Инструментите за решаване на изведените проблеми и за осигуряване на реформата в европейската рамка на авторското право включват както законодателни предложения, така и други мерки, способстващи за определяне на мащаба на проблемите и техните въздействия, за обусловилите ги причини, за възможните решения и за последиците от тях.

Стратегията за цифров единен пазар за Европа и реформата на европейската рамка на авторското право и сродните му права, като основна част от нея, могат да се определят като амбициозни, широкомащабни, организирани в конкретни действия и обвързани с кратки срокове. И макар не всяка от тези характеристики да се оправдава при тяхното реализиране досега, безспорно е, че те слагат добро начало и предлагат работещи правила за изграждането на ЦЕП за Европа и за модернизиране на европейското законодателство в областта на авторското право и сродните му права. И още нещо важно – определи се кои мерки трябва да се предприемат на равнище ЕС, а не от отделните държави членки, за да се постигнат в по-висока степен търсените ефекти.

4. Законодателни предложения на Комисията в областта на авторското право и сродните му права и отзвук за тях

Разработените от Комисията политически документи – „Стратегия за цифров единен пазар за Европа”, „Към една модерна и по-европейска рамка за авторското право” и „Насърчаване на справедлива, ефективна и конкурентоспособна икономика, основана на авторското право в цифровия единен пазар”, съдържат анализи и извеждат проблеми на авторското право и сродните му права в проявлението им на фактор за изграждането на ЦЕП. Документите представят и предложения на Комисията за решаване на част от идентифицираните проблеми с адекватни и пропорционални, според нея, мерки, които да се предприемат на равнище ЕС и от държавите членки. Най-силният инструмент, гарантиращ провеждането на политиката на Комисията за реформи на авторското право, са нейните законодателни предложения за регламенти и директиви, някои от които са обект на последващия анализ.

4.1. Регламент 2017/1128/ЕС за трансграничната преносимост на услуги за онлайн съдържание

Предложеният от Комисията Регламент за трансграничната преносимост на услуги за онлайн съдържание е първото законодателно предложение в рамките на Стратегията за цифров единен пазар. След преминаването на всички етапи на законодателната процедура, регламентът е приет на 14.06.2017 г. [8]. Той реализира принципа за свободно движение на хора и услуги в рамките на вътрешния пазар в условията на новите реалности за неговата цифровизация.

Основанията за новите правила, установени с регламента, са повече от очевидни – цифровите технологии предоставят нови възможности за достъп до творческо съдържание и хората искат да се ползват от тях. Днес много граждани на ЕС имат абонамент за услуги за онлайн достъп до съдържание, направен в държавата на постоянното им пребиваване. Налице е тенденция към разширяване използването на преносими устройства, които осигуряват достъп до услуги за онлайн съдържание, независимо от местоположението на потребителя [9]. Засилва се и мобилността на европейските граждани. При пътуванията си в други държави от ЕС обаче, досега те не можеха да ползват абонаментните си услуги. Като основна причина за това се сочи териториалният характер на авторското право и сродните му права. В лицензионните договори, сключвани от доставчиците на услуги с притежателите на права, по правило има условие за териториално ограничаване на използването на закриляни обекти, което доставчиците включват впоследствие и в договорите със своите абонати. Друга причина за териториалното ограничаване на предоставяните услуги са търговските политики и бизнес решенията на доставчиците да обслужват само пазарите на определени държави. Каквито и да са причините, резултатът е геоблокиране, при което уж единният европейски пазар се оказва фрагментиран, разделен от териториални граници.

Решението на проблема се дава от Регламента за трансгранична преносимост на услуги за онлайн съдържание с установяването на общ подход в предоставянето на тези услуги на абонати, които временно се намират в държава членка, различна от тяхната държава членка на пребиваване [10]. С прилагането на принципа, че услугата следва своя абонат, гражданите на ЕС вече могат да пътуват до всяка държава членка на Съюза с книгите, музиката, филмите и друго творческо съдържание, до което са получили правомерно достъп в своята държава.

Веднага следва да се направи уговорката, че трансграничната преносимост на услуги за онлайн съдържание е нещо различно от трансграничния

достъп до услуги за онлайн съдържание, който проблем също е в ползването на Комисията, но неговото решаване е по-сложно и по-трудно.

По своята същност, трансграничната преносимост на услуги за онлайн съдържание е ново право на гражданите на ЕС, а не на създателите на творческо съдържание. За осигуряването на новото потребителско право регламентът въвежда специален правен механизъм, според който използването на услугата за онлайн съдържание и предоставянето на достъп се считат за извършени в държавата членка на пребиваване на нейния абонат, независимо от това на територията на коя държава – членка на ЕС, те реално са извършени. Този правен механизъм е в сила и при лицензирането на авторски и сродни права, което означава, че възпроизвеждането, разпространението и други действия, които притежателите на права върху творческо съдържание разрешават в лицензионните договори с доставчика на услугата, се считат за извършени в държавата членка на пребиваване на абоната, дори когато той временно се намира в друга държава – членка на ЕС.

Регламентът задължава доставчиците на платени услуги за онлайн съдържание да осигурят трансгранична преносимост на предоставяните от тях услуги. На пръв поглед, това задължение изглежда прекомерно по отношение на доставчиците, но реално не е така, благодарение на въведения специфичен правен механизъм. Основните положения в модела, осигуряващ преносимостта, са:

- доставчиците на платени услуги за онлайн съдържание трябва до 20.03.2018 г. да разрешат достъпа до тези услуги на своите абонати, когато те временно пребивават в друга държава – членка на ЕС, без да заплащат допълнителни такси за това;
- доставчиците на услуги за онлайн съдържание, за които не се заплаща, нямат задължение да осигурят трансграничната им преносимост, но могат да го направят по всяко време, като уведомят предварително своите абонати за новата услуга;
- доставчиците на платени услуги за онлайн съдържание са длъжни в срок до 21.05.2018 г. да извършат проверка за държавата членка на пребиваване на своите абонати, като използват за тази цел един или до два метода за проверка, посочени в регламента;
- след 21.05.2018 г. проверката за държавата членка на пребиваване ще се прави при сключването на договори с нови абонати и при подновяване на действащите договори;
- за осигуряване на трансгранична преносимост на услуги за онлайн съдържание не е необходимо доставчиците да придобиват допълнително права за тяхното предоставяне в други държави, нито пък да предоговарят с притежателите на права териториалните условия по действащи лицензионни договори;

- доставчиците на услуги за онлайн съдържание не са задължени да гарантират същото качество на услугата в мястото на временно пребиваване на своите абонати, каквото качество осигуряват в държавата членка на тяхното пребиваване.

Анализът на основните положения в извършената реформа на европейската рамка на авторското право и сродните му права показва, че с нея се възлага общо и еднакво задължение на доставчиците на платени услуги за онлайн съдържание и се признава ново право на потребителите на тези услуги, без това да накърнява по какъвто и да е начин закрилата, предоставяна с авторското право и сродните му права и без да се засяга териториалното лицензиране. За изпълнение на задължението си по осигуряване на мобилност доставчиците на услуги за онлайн съдържание трябва да извършат проверка за държавата членка на пребиваване на своите абонати, тъй като новото право на потребителите на тези услуги се признава само на европейски граждани и се упражнява само когато те пребивават на територията на държави – членки на ЕС.

Като законодателен инструмент за провеждане на реформата е избран регламент заради ефектите от неговото действие – пряко, еднакво и от един и същи момент прилагане на новите правила за преносимост на услуги за онлайн съдържание във всички държави членки на ЕС.

Преодоляването на съществуващото до сега геолокализиране на услугите за правомерно ползване на онлайн съдържание е в интерес най-вече на потребителите на тези услуги, но не само. Като цяло, това е реална стъпка към изграждането на ЦЕП за Европа с осезаем многостранен ефект, оправдаващ усилията, които доставчиците на услуги трябва да положат, за да изпълнят възложените им задължения.

4.2. Предложение за Директива относно авторското право в цифровия единен пазар

За разлика от разгледания регламент, който има една конкретна цел и предлага ясни правила за нейното постигане, проектодирективата на Комисията относно авторското право в цифровия единен пазар е прекалено амбициозна в замисъла си да изгради нова рамка на авторското право и сродните му права в ЦЕП, което личи и от самото ѝ наименование. Тя е с прекомерно широк и твърде разнороден обхват на урежданите въпроси на тази рамка, които обаче имат малко допирни точки, не се явяват съставни елементи на единни процеси и дори в своята съвкупност не могат да претендират за цялостен регулаторен режим на авторското право и сродните му права в цифрова среда.

Като цяло, проектът на директивата извежда осем области на действия и на резултати:

- наличие и достъп до аудио-визуални произведения на платформи за видео по заявка;
- лицензиране за произведения извън търговско обръщение;
- използване на защитени от авторското право и сродните му права обекти в цифрови и трансгранични преподавателски дейности;
- извличане на информация от текст и данни;
- опазване на културното наследство;
- използване на защитено творческо съдържание, качено от ползвателите на онлайн услуги, което доставчиците на тези услуги съхраняват и до което осигуряват достъп;
- признаване на права върху публикации в пресата;
- справедливо възнаграждение по договорите с автори и артисти изпълнители.

Широкият обхват и разнородният характер на проблемите, за които проектът на директивата търси решения, са видими и без специален анализ. Този подход не съответства на обичайния в законодателните инициативи на ЕС, при който по правило се предлага решение на един проблем или на малък брой свързани проблеми.

За постигането на единство и хармонизация на изведените области на намеса не допринася и опитът за тяхното обединяване в насоки за действие. Според структурата и текстовете на проектодирективата, насоките, в които се очакват резултати от нея, са:

- адаптиране на изключенията от авторското право и сродните му права към цифровата и трансграничната среда;
- подобряване на лицензионните практики и осигуряване на по-широк достъп до съдържание;
- постигане на по-добре функциониращ пазар на авторски права.

За слабости в предложения текст на директива както от техническо естество, така и по същество, свидетелстват и направените от комисиите на Парламента, подпомагащи законодателния процес [11], стотици предложения за изменения.

Предвид факта, че предложената директива не е преминала заключителния етап на законодателния процес и все още не е част от законодателството на ЕС, тя ще бъде представена само чрез най-спорните и най-безспорни положения в нея. Целите на анализа са поне три:

- да се ориентират лицата, чиито права и интереси се засягат от проекта на директива за предлаганите с нея промени в областта на авторското право и сродните му права;
- да се подпомогнат поне българските евродепутати при обсъжданията на текстовете на проекта за директива и във вота им по тяхното гласуване;

- да се ориентира и подготви българският законодател за предстоящите промени, които трябва да се извършат в националното законодателство.

Хармонизиране на ограниченията и изключенията

Безспорно предложение в проекта на Директива относно авторското право в цифровия единен пазар е за хармонизиране на ограниченията и изключенията в авторското право и сродните му права на равнището на Съюза и еднаквата им приложимост в държавите членки. Става въпрос за основополагащ принцип, който гарантира баланса на интереси на творците и на потребителите на творческо съдържание и който се осигурява от т.нар. „свободно използване“ [12] на защитени авторски произведения и обекти на сродни права. Генералното решение беше дадено с Директива 2001/29/ЕО, която предложи широк списък от възможни действия по свободно използване, заедно с условията за тяхното извършване, но определи като задължително само едно от тях, осигуряващо работата на интернет посредниците. За останалите възможни действия по свободно използване, с характер на незадължителни, всяка държава членка избра кои да уреди в националното си законодателство, по какъв начин и с какъв статут. Правото за избор, произтичащо от режима за транспониране на директивите в националното законодателство, доведе до различия в обхвата на действията по свободно използване в отделните държави – членки на ЕС. Това се отрази неблагоприятно върху трансграничното използване на творческо съдържание в Съюза, което придобива все по-голямо значение в цифровата среда.

Проектът на директива определя три области за намеса, които са от обществен интерес и са най-силно свързани с новите начини на използване на творческо съдържание – научни изследвания, образование и култура. Предлаганите задължителни ограничения и изключения в тях са насочени към:

- извличането на информация от текст и данни за целите на научните изследвания;
- цифровото и трансграничното използване на защитено съдържание в преподаването;
- опазването на културното наследство.

Съвременните цифрови технологии предоставиха нови способности за използване на творческо съдържание, които не се реализират пълноценно заради неясноти и непълноти в хармонизираните за ЕС изключения и ограничения. Това е главното основание за преразглеждане на европейската рамка за свободно използване на защитено от авторското право и сродните му права съдържание.

Спецификата на всяка от трите области, в които проектодирективата предлага нови ограничения и изключения, както и особеностите на действията по свободно използване при работа във всяка от тях, предполагат отделно разглеждане на направените предложения.

В областта на научните изследвания се въвежда задължително изключение за цялостно или частично възпроизвеждане на защитени произведения и обекти на сродни права, както и за извличане на информация от текст и данни [13]. Необходимостта от ясна уредба на това изключение произтича от все по-широкото навлизане в научната работа на модерни технологии, с помощта на които автоматизирано се извършват анализи на информация от различни източници, вкл. от закриляни обекти. Сега съществуващата правна несигурност за изследователите при осъществяването на тези дейности със закриляни обекти затруднява и задържа научните изследвания, съответно забавя обогатяването на научните знания и появата на иновации. Предлаганото изключение има за цел улесняването и ускоряването на посочените процеси и ефекти. По-важните условия за неговото прилагане са свързани с бенефициерите на изключението и с достъпа до обектите, информацията от които се обработва.

Според предложението, от изключението ще могат да се ползват само научни организации. Дефиницията за научни организации, приложима за целите на проектодирективата обаче, ограничава кръга на бенефициерите по няколко критерия и съответно е обект на дискусии и на предложения за преформулиране. Установено е изискване и към достъпа до произведения и обекти на сродни права, от които може да се извлича информация. Не се допуска достъп въобще – по какъвто и да е начин, с каквито и да е способности, а само такъв, който е получен законно.

Около изключението за извличане на информация от текст и данни, остават открити някои въпроси като например за унищожаването на възпроизведените текстове и данни след приключване на обработката на извлечената от тях информация. Няма яснота и по въпроса дали носителите на права върху обработваните обекти ще получават обезщетение за тяхното използване и ако отговорът е положителен, по какъв механизъм ще става неговото формиране и изплащане.

Може да се приеме, с известна условност, че предлаганото изключение вече е получило, макар и непълна уредба, в българското законодателство. Законът за авторското право и сродните му права (ЗАПСП) предвижда безвъзмездно свободно използване на произведения или на части от тях в други произведения за извършването на анализи или на друг вид научни изследвания. Самото използване е поставено под условията за: достъп (само за публикувани произведения), цели (научни и образователни) и позоваване (посочване на източника и името на автора) [14]. Изводът, който може да се

направи, е, че независимо какъв ще е окончателният текст на предложеното задължително изключение, неговото отразяване в националното ни законодателство ще е сравнително лесно и безпроблемно, предвид съществуващата в него от години добра основа.

В областта на образованието се предлага задължително изключение (или ограничение) за цифрово използване на закриляни произведения или други обекти, с цел илюстриране при преподаване. Причините за уредбата на този вид свободно използване са много. Преди всичко, образованието е една от сферите, в която цифровите технологии навлизат много бързо и имат силно влияние върху процесите и резултатите от обучението. Съществуващата към момента европейска рамка позволява на държавите членки да предвидят изключения или ограничения при използването на закриляни произведения и други обекти за илюстриране при преподаване, но това решение е неудовлетворително. Преди всичко, защото не е задължително и не се прилага еднакво в отделните държави членки, които са го приели. Освен това, то е непригодно към новите реалности, тъй като не ги отчита и не дава яснота за приложимостта при онлайн преподаването.

Днес, когато обучението и ученето все повече се извършват в трансгранична среда, отсъства яснота за това дали действащите в държавите членки изключения и ограничения пораждат трансграничен ефект. Всичко това създава правна несигурност за обучаващи и обучаеми по отношение на електронното и дистанционното обучение, вкл. трансграничното.

Новото задължително изключение се отнася до цифровото използване на закриляни произведения и други обекти в преподаването. От него могат да се ползват всички образователни институции в областта на основното, средното и висшето образование, независимо от тяхната организационна форма и правен статут, но само в дейности по цифрово и трансгранично преподаване, и само до необходимото за постигане целите на тези дейности.

Цялостната уредба на новото задължително изключение включва и други въпроси като напр. този за териториалността. Според предложението, използването на закриляни произведения и други обекти за целите на илюстрирането при онлайн преподаване се приема за извършено в държавата, в която се намира образователната институция. Що се отнася до обезщетението за претърпените вреди от носителите на права поради използването на техните произведения или други обекти, проектодирективата оставя въпроса за решаване на държавите членки.

Предложението за ново задължително изключение има силна подкрепа при обществените обсъждания, както и от евродепутатите, което идва да покаже, че то ще стане факт при завършването на законодателната процедура. Направените предложения за изменения са свързани най-вече с обхвата на изключението. Така например, има идеи: то да обхване всички дейности

по преподаване, а не само цифровото и трансграничното; да се признае и на други организации, които извършват неформални образователни дейности или осигуряват самостоятелно учене, като напр. библиотеки; да се признае и за дейности по научни изследвания и др.

Българският ЗАПСП вече е уредил като задължителни изключения някои действия по безвъзмездно свободно използване на закриляно съдържание за целите на обучението, като напр. използването, при определени условия, на публикувани произведения или на части от тях за образователни цели [14], възпроизвеждането от образователни организации на публикувани произведения за учебни цели [15] и др., които съответстват на замисъла на предлаганото с проектодирективата задължително изключение. Окончателният му текст ще покаже какви изменения и допълнения трябва да се направят за пълното му транспониране в националното законодателство. Това решение е от особена важност за висшите училища в България, които в последните години много активно развиват електронното и дистанционното обучение.

В областта на културата проектодирективата предлага следното задължително изключение за културните институции – да могат да правят копия на произведения или на други обекти, включени постоянно в сбирките им, с цел тяхното опазване. Копията могат да се правят в произволен формат, вкл. цифров, и на произволен носител, вкл. електронен.

Възпроизвеждането на произведения и на други обекти, включени в сбирките на културни организации, се извършва преди всичко за съхраняване и предаване на поколенията на културното наследство, най-вече в случаите на технологично остаряване или влошаване на оригиналите, или за включването им в мрежи за обмен, или за изготвянето на сборки от произведения, първично създадени в цифров вид, както и за други подобни дейности. Възпроизвеждането може да се прави и за целите на застраховането на обектите или за уреждането на права върху тях, или за дългосрочното им отдаване под наем, както и за други комерсиални дейности.

Предложеното задължително изключение намира широка подкрепа, още повече, че уреденото с него възпроизвеждане се практикува отдавна. В този смисъл, предложението само узаконява закъснително една реалност, като ѝ осигурява правна сигурност.

При обсъждането на задължителното изключение за възпроизвеждане на обекти, включени в сбирките на културни организации се отварят и нови теми, като например, то да е в сила и за електронните книги, да се прилага и за колекциите на научни и образователни институции и др. В допълнение, директивата предлага решение за сключване на неизключителна лицензия за нетърговски цели за цифровизация, разпространение, съобщаване на публиката или предоставяне на разположение на произведения и други обекти извън търговско обръщение, постоянно включени в сбирките на културни

организации. При това, лицензия, предоставена в една държава членка, ще се прилага в целия ЕС. Това определено ще има силен положителен ефект за разпространение на европейската култура, в частност за обогатяването на Eurореана и превръщането ѝ в най-голямата културна онлайн библиотека.

Българският ЗАПСП вече е уредил като задължително изключение възпроизвеждането на произведения от културни организации и по-конкретно от „общодостъпни библиотеки, учебни или други образователни заведения, музеи и архивни учреждения” с цел съхраняване на произведенията, събрани в техните колекции [15].

В заключение на представянето на новите задължителни изключения трябва да се каже, че по отношение на предложените с тях нови действия по свободно използване на закриляни обекти са в сила тройният тест за допустимост на свободното използване, както и закрилата на технологичните мерки, приложени към обекти, представени в цифров формат, основните положения на които ще представим накратко.

Тройният тест [16] е правен механизъм за преценка на допустимостта на свободното използване на закриляни произведения и обекти на сродни права при едновременно изпълнени три условия, а именно:

- действията по свободно използване да са изрично посочени в закон;
- извършването на действията да не пречи на нормалното използване на закриляния обект;
- извършването на действията да не уврежда законните интереси на притежателите на права.

Тройният тест и действията по свободно използване, като едно от неговите условия, са уредени в българския ЗАПСП. Самите действия са разделени в две големи групи. Едната от тях обхваща действия по възпроизвеждане от физически лица на закриляни обекти, независимо по какъв начин и върху какъв носител се прави копието. Разрешеното възпроизвеждане е поставено под условие – за извършването му с нетърговска цел и за заплащане на компенсационно възнаграждение на притежателя на права върху използвания обект. Отделните елементи в модела на компенсационното възнаграждение като: база и процент на определянето му, механизъм за събиране и разпределяне са уредени със закон. Специално при публикациите механизмът предвижда разпределяне на компенсационните възнаграждения от възпроизвеждането им между авторите и издателите.

По същество, уреденият в ЗАПСП модел на свободното използване представлява законова лицензия, която дава приемливо решение за постигане на справедливо равновесие между интересите на създателите и потребителите на творческо съдържание. Има какво още да се прецизира в него, но като цяло той дава добра основа за цялостното уреждане на предвидените в проектодирективата нови изключения.

Технологичните мерки за закрила са различни технологични и други решения за контрол на достъпа, които препятстват неразрешеното използване на закриляни обекти, представени в цифров формат, или ограничават действията по тяхното използване. Независимо от многообразието им, всички те се обхващат от модела на защита, познат като DRM (Digital Right Management). Разработването и прилагането на технологични мерки за закрила е много активен процес, но в пъти по-активни са хакерските действия за преодоляването им, поради което тяхната ефективност не може да се гарантира или поне не за дълго.

Българският ЗАПСП замества понятието „технологични мерки за закрила” с „технически средства за защита” [17], като ги приравнява по съдържание, условия и последици от прилагането им. Най-общо, използването на програма за защита и нейният избор са въпрос на решение на притежателя на права, но в случай че е използвана такава, всяко нейно премахване, повреда, унищожаване или разстройване, без разрешението на този, който я е приложил, съставлява нарушение, което се санкционира.

В контекста на условията за прилагане на предвидените нови изключения от авторското право и сродните му права технологичните мерки за закрила запазват своето действие, но всеки, желаещ да ползва обект, към който те са приложени, може да поиска, съответно да получи достъп до него.

Признаване на права на издателите на преса

Силно противоречиво предложение в проекта на Директива за авторското право в цифровия единен пазар е признаването на сродно право на издателите на публикации в пресата. Основанието за уреждане на това право е новото състояние на медийния пазар, в който навлязоха нови участници и се въведоха нови форми за представяне на журналистически материали.

За създаването на качествени, разнообразни и актуални публикации традиционните медии инвестират свои средства, а авторите влагат интелектуални усилия и професионализъм. В този смисъл, зад всяка публикация стоят финансови, организационни и други ресурси и предприемачески риск, които ѝ придават икономическа стойност. Публикациите се създават от журналисти, работещи в медията, или от такива на свободна практика. Отношенията между тях и медията се оформят с договори, по силата на които медията придобива авторското право да използва създадените материали по обичайните за нейната дейност начини.

Новите участници в медийния пазар – в лицето на търсачки, агрегатори на новини и информационни портали, базират дейността си върху чужди публикации, съответно инвестиции, направени от издателите на преса за тяхното създаване. Новинарството в тази си форма се развива много бързо,

като осигурява голяма пазарна мощ и все по-добри доходи на новите новинари. Важно е да се отбележи, че търсачките, агрегаторите и порталите представят само заглавието и/или малки откъси от публикации, като дават и връзка към техните първоизточници.

В така формираната се ситуация се поражда поредица от проблеми. Преди всичко това е сложността и неефективността на лицензирането за използване на публикации в цифрова среда, доколкото има такава, т.е. търсачките, агрегаторите и порталите нямат сключени лицензионни договори с издателите на публикации в пресата за използване на части от създадено от тях съдържание. Същевременно, те реализират доходи и печалба, с която не подпомагат създаването на нови публикации, нито пък споделят част от нея с авторите и издателите на използваните публикации. Това лишава първосъздателите на материали от доходи, осигурени благодарение на техни публикации, съответно и от възможността за възстановяване на направените разходи за професионална журналистика, за инвестиране в нейното разширяване и за развитие на издателския отрасъл като цяло. Подобно поведение на търсачките, агрегаторите и порталите се определя като паразитно спрямо други участници на медийния пазар заради използването на готово и безвъзмездно на резултатите от тяхната работа и инвестиции.

Проблемите не се смекчават от факта на поставяне на линк към заглавието на публикацията или към извлеченото кратко съдържание от нея, тъй като забързаният и претоварен от информация съвременен потребител обикновено се задоволява с поднесената, която му представя основното съдържание на публикацията и не ползва първоизточника, освен при специален интерес към пълния текст.

Комисията предлага урегулиране на отношенията в новата медийна среда с признаването в рамките на Съюза на ново сродно право на издателите на публикации в пресата, което има за съдържание правото на възпроизвеждане и правото на предоставяне на публично разположение на тези публикации при цифровото им използване, получило вече печалното определение „данък върху линковете”. Въоръжени със собствено право, а не само с полученото от авторите на материали, издателите ще имат по-силни позиции при договарянето на условия за използване на публикуваното от тях съдържание, ще могат по-успешно да се противопоставят на непозволеното му използване, ще могат по-добре да управляват продукта, в който са инвестирани, и ще получат справедливо възнаграждение за използването на резултатите от своята дейност, което ще гарантира устойчивостта на издателския отрасъл и ще подобри възможностите за неговото развитие.

Изрично се предвижда, че новото „издателско” право не засяга научните публикации, т.е. от него не могат да се ползват издателите на научна периодика. То не засяга също и възпроизвеждането, съобщаването, предоста-

вянето на откъси от публикации и други форми на свободно използване, извършвани с нетърговска цел от частни лица, както и предоставянето от тях на връзки, които водят към публикации, доколкото това не се счита за предоставяне на публично разположение.

Предвижда се срокът на закрила на новото право да е 20 години, които се изчисляват от първи януари на годината, следваща година, в която е извършено публикуването.

В допълнение се предлага държавите членки да могат да предвидят право на издателите да претендират за дял от компенсационното възнаграждение при свободното използване на техните публикации.

Признаването на ново сродно право има поддръжници в лицето най-вече на водещи европейски и национални организации на издателите на периодика [18]. Наред с изведените от Комисията и вече коментирани съображения за признаване на „издателско” право, а именно – незадоволителна защита на специфичните права на издателите при онлайн разпространение на периодика, отсъствието на справедливо разпределение на стойността между участниците във веригата по нейното създаване и др., професионалните организации сочат като аргумент и обстоятелството, че подобна закрила чрез признати права, сродни на авторските, вече е предоставена на продуценти на филми и на музика, чиято дейност по характер, предназначение, същност и резултат е аналогична с дейността, извършвана от издателите на публикации.

Признаването на ново сродно право в рамките на Съюза има и опоненти в лицето на платформи и социални мрежи. Много са и основателните възражения, направени при обсъждането на предложението в комисиите на Европейския парламент, подпомагащи законодателния процес.

Основният аргумент против признаването на ново сродно право е, че предложението не се базира на ясен и еднозначен критерий за закрила, в резултат на което от него ще се ползват само някои издатели. Новото право ще създаде ситуация, в която – паралелно с авторскоправната закрила, ще действа и друга, но само за някои публикации. Не се представят основателни аргументи за изключването от новото право, например на научните публикации, които също са обект на търговско пиратство в големи мащаби.

Липсват убедителни доказателства и за ефекта от въвеждането на новото право, а опитът на някои европейски държави, които вече са приложили подобни вътрешни мерки, не дава обнадеждаващи резултати, оправдаващи разширяването на тази практика в рамките на Съюза.

Наред с категоричното противопоставяне на признаването на ново сродно право се застъпва и по-мека позиция, която не е категорично в негова подкрепа, но дава повод за друг поглед и интерпретация на проблема. Тя се заключава в това, че онлайн използването на публикации в пресата осигу-

рява не само финансови облаги на търсачките, агрегаторите и порталите, но и нематериални ползи за издателите, поради което всички участници имат взаимен интерес от извършването от всеки от тях дейности. Ефектът на взаимната полза и интерес от партньорство, обаче, не замества и не измества основния въпрос за справедливото разпределение на приходите, осигурени с усилията и приноса на всички участници във веригата по предоставяне на потребителите на синтезирана информация за актуални събития.

В обобщение, може да се каже, че идеята за ново сродно право в европейската рамка не се приема еднозначно по много причини. По-доброто решение е да се създадат механизми, които да позволят на издателите на публикации в пресата, но не само на тях, ефективно да управляват правата, които са получили от създателите на авторски материали в отношенията им с новите участници на медийния пазар.

В случай, че предложението на Комисията за новото сродно право се приеме във вида, в който е направено, това ще наложи сериозни промени в националните законодателства на държавите – членки на ЕС. По-големият и с непредвидим ефект проблем е, че то ще доведе до изкуствено разделяне на предприемачите, осъществяващи едни и същи дейности в издателския сектор, без ясна и безспорна обосновка за подобно диференциране.

Що се отнася до предложеното в проектодирективата незадължително изискване към държавите членки да предвидят получаването от автори и издатели на част от компенсационното възнаграждение при свободното използване на техните публикации с характер на закриляни произведения, българският ЗАПСП има принципно решение [19], което вече беше коментирано. То може бързо, лесно и безпроблемно да се адаптира към новите изисквания.

Регулиране дейността на доставчиците на услуги за информационното общество

Най-спорното положение в проекта на директива е включено в текстовете за регулиране дейността на доставчиците на онлайн услуги, които предоставят достъп до съдържание, качено на платформите им от техни ползватели, без съгласието на носителите на права върху каченото съдържание. Текстовете уреждат:

- сключването на споразумения с носителите на права за използване на техни закриляни произведения и други обекти;
- предприемането на мерки – като напр. технологии за разпознаване на съдържание, с цел недопускане на неправомерно използване в предоставяните услуги на закриляни произведения и други обекти, обхванати от сключени споразумения с носителите на права върху тях;

- въвеждането на механизми за защита на ползвателите на услуги в случаите на неправомерно отстраняване на качено от тях съдържание.

Новите регулации имат основание в променения пейзаж на онлайн услугите по предоставяне на съдържание. Основни участници в този сектор са платформи с различни модели на организация на своята дейност. Някои от тях предоставят достъп до музика, филми, фотографии и друго творческо съдържание на основание лицензионни договори с носителите на права върху съответните обекти. При този бизнес модел на работа отношенията между носителите на права, доставчиците и ползвателите на услуги по повод използването на закриляни от авторското право и сродните му права обекти са коректно уредени по цялата верига.

В бизнеса с онлайн услуги обаче, се прилагат и други схеми за акумулиране на творческо съдържание и предлагане на достъп до него, при които то се качва от ползватели на услугата на предоставена от нейния доставчик платформа, но това става без разрешение на носителите на права върху каченото съдържание. По този бизнес модел работят много платформи за споделяне, представящи се с общ или със специализиран профил на споделяното съдържание. Само за няколко години те станаха основен източник на достъп до онлайн съдържание, към създаването на което нямат никакъв принос, но от използването на което реализират нарастващи доходи и печалби. Това създаде нелоялен пазар, който застрашава творческите индустрии и допълнително допринася за изостряне на проблема по прехвърлянето на стойност по веригата от участници в нейното създаване. Установилата се практика по (не)разпределянето на стойността към всички участници, допринесли за нейното създаване, нарушава конкуренцията, подкопава ефективността на онлайн пазара, понижава стойността на културното съдържание и като цяло поставя в риск творческите индустрии, които допринасят значително за растежа в икономиката на ЕС.

На сигналите и предупрежденията за нарушаване на авторското право и сродните му права, доставчиците на услуги за информационното общество отстояват позицията, че с дейността си осигуряват само съхраняване и условия за трансфер на съдържание, към което са неутрални, тъй като нито го генерират, нито го обработват, нито го насочват. При заявената пасивност спрямо качването и достъпването съдържание, те считат, че нямат задължение за лицензионно договаряне с носителите на права и че се ползват от възможността за освобождаване от отговорност по силата на Директива 2000/31/ЕО [20]. Реално погледнато, при новите реалности в интернет, тези онлайн услуги са с неясен статут по отношение на авторското право и сродните му права.

Представената ситуация показва, че на пазара на онлайн услуги оперират два вида доставчици на онлайн съдържание, които пряко се конкурират, но

работят по принципно различни режими и условия – с лицензии за използване на предоставено съдържание и изплащано за това възнаграждение, и без лицензии, съответно без заплащане при извършване на същата дейност. Това поражда проблеми както по отношение на лоялната конкуренция на съответния пазар, така и по отношение правомерността на използване на закриляни от авторското право и сродните му права обекти.

Проектодирективата предлага решение на изведените проблеми. То е насочено към уреждане на отношенията, задълженията и отговорностите в „сивата” зона на пазара на онлайн услуги по предоставяне на закриляно съдържание. За целта се предвижда доставчиците на услуги за информационното общество да сключват лицензионни договори с носителите на права върху закриляни обекти, до които осигуряват достъп, независимо от това кой ги е предоставил за достъпване. Така, режимът, при който те работят, ще се доближи до режима на работа на доставчиците на легално съдържание. Самите лицензионни споразумения трябва да обхващат всички действия на ползвателите по качването на съдържание, стига то да се извършва с нетърговска цел. Това ще легитимира действията на ползвателите на услугата и ще гарантира правна сигурност както на тях, така и на носителите на права. Въпросът, на който директивното предложение не дава отговор, е за ефективното покриване на неопределено по обем и конкретика творческо съдържание, при това – представено от различни видове закриляни обекти.

Най-много коментари и най-силни възражения предизвиква предложението в проекта на директива текст, който задължава доставчиците на услуги да предприемат подходящи мерки, вкл. технологии, за разпознаване и съответно режим за отстраняване на качено съдържание, в случаите на неправомерно използване на закриляни от авторското право и сродните му права обекти. Казано по друг начин, това е задължение на доставчиците за наблюдение и филтриране на иницирано от ползвателите съдържание. Неговото изпълнение изисква предоставянето на данни от носителите на права за идентифициране на съдържанието, върху което те притежават авторски или сродни права и разрешават неговото използване по начина, организиран от доставчиците на услуги за информационното общество. От друга страна, технологиите не трябва да нарушават установеното със законодателството на ЕС право на защита на личните данни на ползвателите, както и свободата им да получават и разпространяват информация.

Текстовете, свързани с наблюдение на качвано съдържание, се четат и тълкуват по различен начин от заинтересованите лица. С цел да спечелят повече поддръжници и подкрепа в противодействие на предложените мерки, доставчиците на услуги ги представят като общо задължение за наблюдение, с всички произтичащи от това негативни последици. В защита на

своята позиция против филтрирането те привеждат аргументи, според които предвидената мярка:

- е в колизия с разпоредбата за освобождаване от отговорност на Директива 2000/31/ЕО за електронната търговия;
- противоречи на практиката на Съда на ЕС;
- засяга основни права на ползвателите;
- крие опасност от застрашаване на свободата в интернет;
- създава финансова тежест, която може да се окаже непосилна за стартиращите и малките доставчици, и др.

Против новата разпоредба се обявиха в отворено писмо водещи европейски изследователски организации, които с независим научен консенсус обосноваха нейната неприемливост. Отворено писмо приеа и над 60 организации на журналисти, издатели, библиотеки, изследователски и образователни институции, обединени в коалиция „Copyright for Creativity”, които призоваха за недопускане на частна цензура на гражданите на ЕС посредством филтриране на качено от потребителите съдържание. Над 30 компании от Европа и САЩ също изразиха позиция срещу спорната разпоредба, като посочиха възможните негативни ефекти от нейното прилагане.

Различна е позицията на Комисията, според която задължението за наблюдение на качвано съдържание се ограничава до активните доставчици на големи обеми съдържание и до определено съдържание. Опитът за субектно и обектно стесняване на обхвата на предвиденото задължение е със съмнителен успех заради необходимостта от преценка по неясни критерии на основни елементи по прилагане на предложената мярка, като напр. „активни” доставчици, „големи” обеми защитено съдържание (за което има предложения да се замени със също толкова неясното „значителни” обеми) и др.

В своите съображения по предлагане на новата регулация Комисията прави опит за дефиниране на активните доставчици, който е дискуссионен, предвид многообразието от платформи с генерирано от потребителите съдържание. Според нея, доставчиците, които извършват дейности по оптимизиране и рекламиране на големи обеми съдържание, качено от ползвателите, не са безучастни посредници, които осъществяват само техническо, автоматично и пасивно предоставяне на материална база и съобщаване на публиката, а имат активна роля в организирането и осигуряването на услугата. В качеството си на активни участници те се задължават да сключат лицензионни споразумения с носители на права, да наблюдават качваното от ползвателите съдържание и не могат да се ползват от привилегията за освобождаване от отговорност. Последното означава въвеждане на съществени промени в европейската правна рамка за освобождаване от отговорност. Такива вероятно са наложителни, доколкото действащите регулации са установени преди близо две десетилетия и за други реалности в интернет, но

предвид различните интереси на многобройните участници в регулираните процеси, постигането на балансирано и работещо решение ще е трудно.

Като цяло, директивното предложение не дава яснота и сигурност за условията, при които доставчиците на услуги се обхващат от новото задължение, съответно кои от тях са задължени с неговото изпълнение. Затова то се нуждае от конкретизация преди приемането му, с оглед недопускане на двусмисленост и спорове, породени от празноти в неговата уредба. Нашето обобщение на изведения проблем е, че авторското право и електронната търговия са взаимно свързани, съответно мерките за защита на авторското право и сродните му права трябва да са синхронизирани с привилегиите за отговорност, за да работят паралелно и непротиворечиво.

По-разумният, според нас, подход за промяна на режима за освобождаване от отговорност на доставчиците е в последователни стъпки, които трябва да започнат с анализ на действащата процедура за уведомяване и сваляне на неразрешено съдържание, уредена с Директива 2000/31 – как работи, какво от нея не работи и защо, може ли да бъде подобрена и адаптирана към новите реалности. На база резултатите от такъв анализ могат да се разработят варианти на мерки и тяхната оценка на въздействие, последвани от ясни, еднозначни и непротиворечиви правила за поведение на всички участници в процеса на качване на закриляно съдържание в специализирани платформи и предоставяне на достъп до него. Анализът и търсенето на решение на проблема може да обхване и проучването на опита на платформи, като например YouTube, SoundCloud и др., които вече прилагат технологии за разпознаване на съдържание на входа.

По-широкият преглед на предлаганото задължение за филтриране показва още, че прилаганите сега технологии не са достатъчно надеждни, за да дадат основания за предприемането на мерки с правни последици. Освен това, филтрирането не решава основният проблем за справедливото заплащане на носителите на права при този начин на използване на създадените от тях интелектуални продукти. Но най-вече – новото задължение ще породи нови, по-комплицирани проблеми, свързани с правата на ползвателите. Крайните опасения са, че наблюдението на информация онлайн може да се използва за прикриване на цензура.

Предвидените в проектодирективата мерки за наблюдение и филтриране крият потенциален риск от нарушаване на правата на ползвателите при неправомерно отстраняване на качено от тях съдържание. Липсват и гаранции, че те няма да засегнат съдържание, което е в режим на свободно използване. За тези ситуации се предвижда доставчиците на услуги да въведат механизми за обжалване и правна защита на ползвателите при спор по прилагане на съответните мерки и когато те се окажат необосновани, да се предприемат бързи и ефективни коригиращи действия.

Заклучение

Европейският съюз обяви и последователно провежда политика на пренастройване на вътрешния пазар към цифровата среда. За целта беше приет пакет от мерки, централно място в които заема реформата на европейската рамка на авторското право и сродните му права в съответствие с цифровата икономика. Най-силният инструмент за провеждане на реформата са законодателните актове на Съюза. При тяхната подготовка се прилага следването на постепенен подход и последователни допълнения към съществуващата уредба, а не цялостното ѝ преразглеждане. Подобен подход е разумен, тъй като запазва основите и следва принципите, върху които е изградено европейското законодателство, като го доразвива. Освен това, областта на авторското право и сродните му права е много сложна и деликатна за регулация поради преплитането на много и различни интереси, което също изисква плавни и внимателни стъпки за постигането на баланс в правата на страните, обхванати от новите правила.

Всички законодателни предложения на Комисията и решения на Парламента и Съвета допринасят за приспособяването на авторското право и сродните му права към новите реалности с цел създаването на адекватен цифров пазар на творческо съдържание и по-добро удовлетворяване на новите потребности на европейските граждани от онлайн достъп до културни продукти.

Анализът на основни положения в Регламента за трансграничната преносимост на услуги за онлайн съдържание и в проекта на Директива относно авторското право в цифровия единен пазар показва несигурност в определянето на основни понятия, които са от съществено значение за методологическото единство в действията по провеждане на реформата. Разкрива се и различната степен на трудност при отработването на нови правила, достигаща до непримиримост на позициите, което допълнително утежнява и без това сложния и продължителен законотворчески процес в ЕС. Не е за пренебрегване и силният лобизъм в защита интересите на едни или други участници в конфигурираните нови отношения.

Всичко това навежда на извода, че предварителните проучвания, анализи и обсъждания на предлагани промени в регулацията на авторското право и сродните му права, особено на такива с радикален характер, са повече от желателни и определено полезни. Те биха подпомогнали изработването на адекватни нови правила и биха намалили напрежението между засегнатите от тях страни, които имат различни и дори противоречиви интереси.

За повишаване на ефективността на законодателната дейност на ЕС е от значение и обхватът на проблемите, чието решаване се предлага в един законодателен акт. Неразумно е безспорни регулации да съжителстват с крайно

противоречиви, както и не е желателно с един законодателен акт да се прави опит за решаване на разнородни по природа и степен на сложност проблеми, тъй като бламирането дори само на едно неприемливо правило може да застраши или най-малкото да забави приемането на ясните и безспорните.

Резултатите от анализа на новите законодателни актове на ЕС имат като адресат и българския законодател, който трябва своевременно да прецени адаптивността на националното законодателство спрямо новите правила в европейската рамка на авторското право и сродните му права и да организира тяхното отразяване. Недопустимо е, при предоставените разумни и достатъчни срокове за транспониране на директивните правила, страната ни да изпада в закъснения и да е застрашена от санкции. Своевременната и адекватна реакция изисква много добре организирана работа на отговорните държавни институции, както и активно използване на компетентни специалисти в областта на авторското право и сродните му права.

Бележки:

- [1] Международните междудържавни съглашения могат да имат различно наименование – конвенция, договор, споразумение и др., но имат еднакво действие и пораждат еднакви последици за страните, които са ги приели.
- [2] Конвенция за закрила на произведенията на литературата и изкуството, приета на 09.09.1886 г. в гр. Берн и известна като „Бернска конвенция”.
- [3] Универсална конвенция за авторското право, 1952 г., Споразумение за свързаните с търговията аспекти на правата върху интелектуалната собственост /ТРИПС/, 1994 г., Договор за авторското право, 1996 г., Договор за улесняване на достъпа до публикувани произведения за слепи хора и лица с нарушено зрение (Маракешки договор), 2013 г. и др.
- [4] Конвенция за закрила на артистите изпълнители, продуцентите на звукозаписи и излъчващите организации (Римска конвенция), 1961 г.
- [5] Според Римската конвенция, „права, сродни на авторските” са права на интелектуална собственост върху артистични изпълнения, звукозаписи и програми на радио и телевизионни организации.
- [6] Конвенция за закрила на продуцентите на звукозаписи срещу неразрешеното възпроизвеждане на техните звукозаписи (Женевска конвенция), 1971 г. Конвенция за разпространението на сигнали, носители на програми, предавани чрез спътник (Брюкселска конвенция), 1974 г., Договор за изпълненията и звукозаписите, 1996 г., Договор относно аудиовизуалните изпълнения (Договора от Пекин), 2012 г. и др.
- [7] Индексът се основава на пет значими показатели и позволява да се направи преглед на състоянието и тенденциите в резултатите от напредъка във всяка държава членка.

- [8] Регламент 2017/1128/ЕС за трансграничната преносимост на услугите за онлайн съдържание в рамките на вътрешния пазар, ОВ L 168, 30.06.2017.
- [9] През 2016 г. 64 на сто от европейските граждани, които използват интернет, са ползвали услугите за достъп или за изтегляне на филми, музика, игри и снимки, като все по-голяма част от тях правят това на мобилните си устройства.
- [10] По смисъла на чл. 2, параграф 3 на регламента, „държава членка на пребиваване” означава държава членка, в която се намира действителното и трайно място на пребиваване на абоната.
- [11] Комисията по вътрешния пазар и защита на потребителите, Комисията по култура и образование, Комисия по промишленост, изследвания и енергетика и др.
- [12] Под „свободно използване” се разбира използването на защитени произведения и обекти на сродни права, без да се иска съгласието на притежателя на правата, но при определени условия.
- [13] Според предложената директива и за нейните цели, „извличане на информация от текст и данни“ означава всеки автоматизиран аналитичен способ, чиято цел е да анализира текст и данни в цифрова форма, за да се създаде информация, като например модели, тенденции и корелативни връзки. Предложената дефиниция не се приема еднозначно при обсъжданията в комисиите.
- [14] Чл. 24, ал. 1, т. 3 на Закона за авторското право и сродните му права.
- [15] Чл. 24, ал. 1, т. 9 на Закона за авторското право и сродните му права.
- [16] Нарича се още „тройно правило”, „тристепенен тест”, „тристъпков тест”. За първи път правилото е формулирано в чл. 9, параграф 2 на Бернската конвенция при нейното ревизиране през 1967 г. В ЗАПСП то е уредено в чл. 23.
- [17] § 2, т. 14 от Допълнителните разпоредби на Закона за авторското право и сродните му права.
- [18] ENPA (European Newspaper Publishers Association), ЕММА (European Magazine Media Association), Съюз на издателите в България и др.
- [19] Чл. 25, ал. 1, т. 1 и чл. 26, ал. 9, т. 2 на Закона за авторското право и сродните му права.
- [20] Директива 2000/31/ЕО за някои правни аспекти на услугите на информационното общество и по-специално на електронната търговия на вътрешния пазар, известна като Директива за електронната търговия.

Референции:

Закон за авторското право и сродните му права, ДВ, бр. 56/29.06.1993.

(Zakon za avtorsko pravo i srodne mu prava, DV, br. 56/29.06.1993)

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a Digital Single Market Strategy for Europe, COM (2015) 192 final.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Towards a modern, more european copyright framework, COM (2015) 626 final.
Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions promoting a fair, efficient and competitive European copyright-based economy in the Digital Single Market, COM (2016) 592 final.

Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (,Directive on electronic commerce‘), OJ L 178, 17.7.2000.

Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, OJ L 167, 22.06.2001.

Open Letter from European Research Centres, <http://bit.ly/2loFISF>

Open Letter on the EU copyright reform, <http://copyright4creativity.eu/2017/05/29/open-letter-on-the-eu-copyright-reform/>

Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the digital single market, COM (2016) 593 final.

Regulation (EU) 2017/1128 of the European Parliament and of the Council on cross-border portability of online content services in the internal market. L 168, 30.06.2017.

ПРИСПОСОБЯВАНЕ НА АВТОРСКОТО ПРАВО И СРОДНИТЕ МУ ПРАВА КЪМ ЦИФРОВИЯ ЕДИНЕН ПАЗАР ЗА ЕВРОПА

Резюме:

Новите технологии и интернет коренно промениха пазара на творческо съдържание. Те предоставиха на разположение на автори, на посредници и на потребители нови способи за неговото комерсиално и некомерсиално използване. Съществуващата европейска рамка на авторското право и сродните му права се оказа непригодна към новите реалности и задържаща използването на новите възможности, предлагани от цифровите технологии.

В отговор на това предизвикателство бяха предприети мерки за модернизиране на регулаторната рамка, които намериха израз в разработването на нови правила на закрила на авторското право и сродните му права в Европейския съюз. Проведеното изследване обхваща причините за създаването на тези правила, тяхната същност, механизмите за прилагането им и очакваните резултати.

Анализът ясно извежда предложени безспорни регулации, както и силно дискуссионни и неприемливи по причини, свързани със засягането на значими интереси на обхванати от новите правила лица. На тази основа се поставят въпроси за подобряване на законодателната дейност на Съюза, както и за подготовката на отговорните институции в България за привеждането на националното законодателство в областта на авторското право и сродните му права в съответствие с промените в европейската рамка.

Ключови думи: цифров единен пазар, авторско право и сродни права, творческо съдържание, трансгранична преносимост, издатели на преса, изключения и ограничения, доставчици на услуги за информационното общество.

JEL: O34.

ADAPTATION OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS TO THE DIGITAL SINGLE MARKET FOR EUROPE

Abstract:

New technologies and the Internet have radically changed the creative content market. They have provided authors, intermediaries and consumers with new methods for its commercial and non-commercial use. The existing European legal framework of copyright and related rights has proven to be incompatible with the new realities and has held back the use of new possibilities offered by digital technologies.

In response to this challenge, measures have been taken to modernize the legal framework that has been implemented in the development of new regulations for the protection of copyright and related rights in the European Union. The study includes the reasons for the creation of these rules, their nature, the mechanisms for their enforcement and the expected results.

The analysis clearly draws forward proposed indisputable regulations as well as highly controversial and unacceptable ones for reasons of concern to the important interests of the subjects covered by the new rules. On this basis, questions arise about improving the legislative activity of the Union as well as preparing the responsible institutions in Bulgaria for carrying out the national legislation in the field of copyright and its related rights in accordance with the changes in the European framework.

Key words: digital single market, copyright and related rights, creative content, cross-border portability, press publishers, exceptions and limitations, providers of information society services.

JEL: O34.